

ЮРІЙ КМІТ: СВЯЩЕНИК, ПИСЬМЕННИК, ПАТРІОТ

«Науки не розвіють непривітні вітри, не зобрабують понури пригоди»

Проповідь I «Введення Пресвятої Богородиці в храм»

Подібно як і в ситуації інших членів його покоління, особливо належних до кліру Української Греко-Католицької Церкви, ім'я отця Юрія Кміта було заборонене советською системою. В анналах української культури він – уже помертво – з'явився на арені після здобуття Україною незалежності 1991 року. Тому сьогодні можемо говорити про «відродження Кміта». Окрім цього двомовного видання, що його ініціював внук о. Юрія, відомий українсько-американський маляр Юрій Гура, в рамках проекту під назвою «Антропос» відкрито електронний архів з нагоди 140-ліття від дня народження цього славного сина України. «Антропос» – це відкритий гуманітарний архів бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка, в якому науковці та дослідники мають нагоду ознайомитися із літературною спадщиною о. Юрія Кміта. В результаті цих досліджень чимало сучасних українських інтелектуалів, серед яких Маріян Лозинський та Іван Паламар, опублікували ґрунтовні студії його життя та діяльності.

Юрій Кміт народився 24 квітня 1872 року в с. Кобло – в тій частині України, яку за часів Австро-Угорської імперії прийнято називати Королівством Галичини і Лодомерії. Помер 25 червня 1946 року у с. Татаринів. У його родинному селі встановлено пам'ятник, а 1991 року відкрито історико-краєзнавчий музей, у якому зберігаються архівні матеріали, що свідчать про внесок о. Кміта в розвиток української культури.

Подиву гідним є те, скільки вдалося о. Юрієві осягнути протягом не легкого, сповненого страждань та переслідувань життя. Слід пригадати, що це був час окупації його рідної Західної України поляками, австрійцями, румунами та угорцями, і очевидно советськими військами. Після закінчення Вищої цісарсько-королівської Гімназії у Самборі Кміт навчався у Львівській духовній семінарії. Єрейські свячення отримав 23 серпня 1900 року. У цих навчальних закладах він здобув чудове академічне підґрунтя, яке дало йому можливість стати активним учасником інтелектуального життя Західної України зокрема та Ав-

стро-Угорщини загалом. Окрім передбачених програмою предметів з царин богослов'я та літургії, Кміт мав нагоду навчатися класичної греки, латини, а навіть іврити, а також німецької та інших європейських мов. Завдяки своїм творам та участі в громадсько-суспільному житті він звернув на себе увагу таких світочів української культури, як Іван Франко (1856 – 1916), Михайло Грушевський (1866 – 1934), Володимир Гнатюк (1871 – 1926) та інших представників інтелігенції Західної України, які стали фундаментом першої української академії наук – Наукового Товариства ім. Шевченка, що його звичайним членом був о. Кміт. Поряд із служінням на пастирській ниві, він був духовним опікуном вояків армії Західно-Української Народної Республіки, несучи розраду та підтримку борцям за незалежність держави. Однак на нашу думку, головною складовою спадщини о. Кміта є його проповіді, прозові, наукові та публіцистичні твори. У період 1901–1935 рр. о. Юрій опублікував численні оповідання і статті у багатьох газетах, журналах та збірниках, серед яких Літературно-науковий вісник, а також збірку неперевершених проповідей (1924), англійський переклад яких вперше друкуємо на сторінках цієї книги. Він – автор п'єси на дві дії «Подруже» (1903). У той час про о. Кміта та його твори було написано чимало статей, а його ім'я неодноразово з'являється у писаннях Івана Франка та інших чільних представників тогочасної інтелігенції.

Отець Юрій Кміт був справжнім європейським письменником: його інтелектуальна допитливість та наукові зацікавлення не знали меж. Окрім низки статей та рецензій, присвячених як українським клясикам, так і його сучасникам, він опрацював вичерпні есеї та наукові дослідження про таких світочів світової літератури, як англійський письменник Вільям Теккерей (1811–1863), американська громадська діячка Гаррієт Бічер-Стоу (1811–1896), якій о. Кміт присвятив статтю з нагоди століття від дня її народження, норвезькі письменники-драматурги Генрік Ібсен (1828–1906) та Бйорнстєрне Бйорнсон (1832–1910), шведський майстер слова Густав аф Гайєрстам (1858–1909). Після відходу у вічність Фрідріха Ніцше (1844–1900) о. Кміт опублікував аналітичну статтю про цього видатного німецького мислителя, яка побачила світ 1901 р.

Будучи ненаситним читачем європейської літератури та намагаючись піднести культурний рівень своїх краян, о. Юрій регулярно інформував українські газети, журнали та часописи про найновіші літературні надбання Західної Європи.

У цьому плані о. Кміт діяв в дусі Івана Франка, якого він шанував та наслідував. Подібно як і його старший великий сучасник, о. Юрій був вчителем свого народу; як і Франко, через свої літературні спроби він намагався створити культурний п'ємонт України на своїх рідних землях східних кордонів Австрійської імперії. Як і для його визначного попередника, засновника «Руської трійці» о. Маркіяна Шашкевича (1811–1843), культурне відродження Західної України було пріоритетною справою. Водночас о. Кміт із задоволеннями працював в жанрі Heimatkunst – регіонального мистецтва, у центрі уваги якого є життя, звичаї, традиції та мова Бойківщини. Бойкам о. Юрій присвятив низку наукових трактатів, серед яких – «Похоронні звичаї і вірування у Бойків» (1915) та «Різдвяні свята у Бойків» (1911), а 1934 року він видав «Словник бойківського говору». Понадто, чимало з його оповідань пов'язані з Бойківщиною і написані із відчутним впливом бойківського діалекту.

Збірка проповідей о. Кміта віддзеркалює його глибоку віру, патріотизм, любов до своєї культури та науки. Уже поверховий огляд доданої бібліографії вражає багатогранністю, глибиною та різноманітністю. Слід підкреслити, що о. Кміт не подавав усіх джерельних матеріалів, якими користувався: нам довелося, так би мовити, їх відтворити. Структура, що її застосовував автор, притримується класичного ритму, що має чіткий вступ, середину та закінчення. Однак хід думок, вплетених у ці проповіді, неодноразово набирає непередбаченого, а навіть драматичного курсу. В остаточному підсумку, послання о. Юрія є доволі чітке і безпосереднє: любити Бога, любити свою країну і свій нарід. Як свідчать документи, що збереглися, о. Кміт був надзвичайно популярним та шанованим духовним провідником і священником. Він умів промовляти до своєї пастви, частиною якої вважав усіх українців. Як свідчать сучасники, о. Юрій був динамічним, емоційним оратором, проповіді якого неодноразово відзначалися особливо чуттєвістю.

Саме ця виняткова здатність успішного спілкування зі своїми вірними становить деяку трудність у спробах перекладу. У багатьох випадках о. Кміт неперевірено застосовував природну поетичність української мови: у гомілетичі він часто використовував римовану прозу, як наприклад у проповіді на «Благовіщення Пресвятої Богородиці» – найефективніший спосіб у проповідництві українському селянству. Внаслідок цього подані у цій книзі переклади не завжди віддзеркалюють поетичну якість його прози та літературні засоби, що їх використовував автор. Фразеологічні звороти та поетична рима нелегко і не завжди чітко переходять мовний поріг: вони часто втрачають внутрішню чарівність та вроджену красу. Пригадується тосканська приповідка «Traduttore – traditore» (перекладач – зрадник). Отже, перекладачі проповідей не намагалися віддати належне лінгвістичній формі о. Кміта, а зосередилися лише на передачі його послань широкому загалові читачів. У деяких випадках унаслідок того, що англійський контекст у задовільній мірі передавав загальний зміст, було застосовано пропущення слів та фраз, які позначені в тексті квадратними дужками [...] Окрім того, було нанесено незначні корективи у посиланнях і цитатах. Перелік використаних джерел укладено на базі прізвищ, що трапляються у проповідях. За своєю природою проповіді не становлять науковий матеріал, призначений до публікації, тому о. Кміт включав ці імена як підручні засоби у своїй гомілетичній праці. Це зовсім не означає, що його проповіді надто електичні та відзначаються надмірною науковістю. За винятком двох, своє послання о. Юрій розпочинав біблійною цитатою у церковно слов'янській мові, яка служила епіграфом та головною темою сказаного.

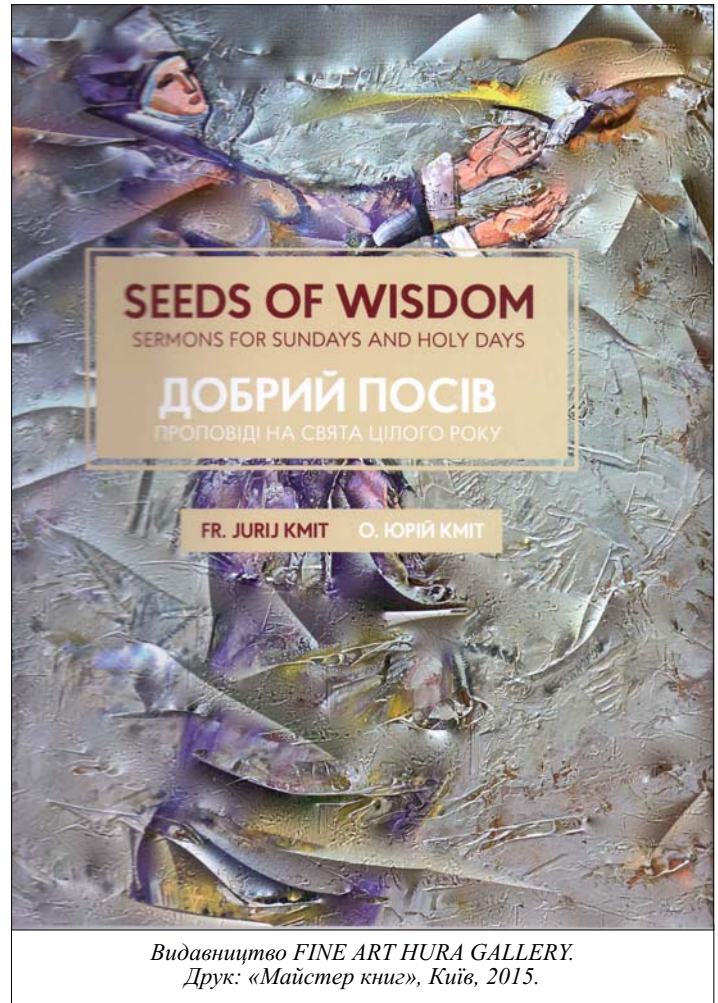
Усе це свідчить про високу освіченість та пасторальну обізнаність о. Юрія Кміта. Він з великою повагою та відповідальністю підходив до своєї ролі вчителя та провідника пастви, використовував кожен засіб значного інтелектуального арсеналу для того, аби виховати у своїх вірних найвищі цінності та вартості. Найважчим завданням та тягарем, що його о. Кміт прийняв як частину Божого покликання, було вести парафію у перші буремні десятиліття XX століття української історії. Використання аналогів у проповідництві становило особливо могутній елемент у формуванні свідомості селян, робітників та інтелектуалів

Західної України, яким пощастило слухати або читати його проповіді. Протягом століть ці люди добре усвідомили свою відмінність від сусідів інших національностей, однак окрім розуміння того, ким вони не були, перед ними стояло завдання визначити свою тотожність. Такі особистості, як о. Кміт, заповнювали цю прогалину безперервним струменем мудрости, яка випливала з інтелектуальних пошуків та божественного натхнення. Він прищеплював їм переконання у тому, що їхнє покликання було не менш зобов'язуюче, аніж покликання апостолів – наслідувати навчання Христа та жити згідно із законом Божим для побудови, утвердження та збереження вільної і незалежної української нації.

Ця любов о. Кміта до своєї батьківщини є лейтмотивом указанного збірника: «Коли батьківщину й її державність любимо цілим своїм еством і для неї в потребі заофривуємо своє майно, а навіть життя, бо ніхто в світі до нас не промовить так солодко й не привітає так щодрою рукою, як вони, тож і святий хрест повинні ми за згадані добра полюбляти та почитати духом і серцем, ділом і учинком! Він бо це світло, що прогоняє від нас темряву і робить світляними синами...» (Проповідь III «Непорочне зачаття Пресвятої Діви Марії»).

У процесі патріотичного націєтворення о. Кміт намагався помістити рідну Україну в контекст європейської культури, схилиючись водночас перед поколіннями тих, які жертвували усім заради волі та незалежності:

«Освічені, культурні народи вельми шанують цих, що боролися відважно за свою батьківщину, що наставляли свою груди під ворожі стріли, що не вжахнулися тяжких невольницьких кайдан, що віддали все, що мали найліпшого, для кращої долі своєї країни. Оточують з великою пошаною їх, ставлять їм гарні пам'ятники; зби-

раються на сходинах і тут згадують про героїські їх учинки, про покладені заслуги, про принесені жертви; покріплюють себе й прислухуються до їх покликів. Видиться, що розпадаються могили, що підводяться борці й проголошують свою правду. Родимці єднаються під полишеним прапором, зовірюють висловленим гаслом, стають у ряди й трудяться невтомно для добра батьківщини» (Проповідь XXVII «Собор святого Архистратига Михайла й прочих безплотних сил»).

З проповідальниць о. Кміт бачно формував лекції моралі на базі біблійних притч, історичних легенд та звичайних оповідань щоденного життя. Його непересічний інтелект та непохитний моральний компас вели його паству через лабіринти духовних та земських дилем до омріяного пункту призначення – Небесного Царства, про яке о. Кміт неодноразово говорив як про «вічну батьківщину». В цьому бачимо один із головних прикладів, який відрізняє о. Юрія від більшості сучасних йому українських патріотів: подібно як Тарас Шевченко, він пе-

реплітає любов до батьківщини із любов'ю до Бога. Християнські цінності та чесноти співзвучні з патріотизмом та національною відданістю. Пошанування батьків аналогічне пошануванню батьківщини. Страждання, молитва та нагорода в Небесному Царстві перегукуються із здобуттям волі та незалежності для свого народу. Вище християнське братерство інтелектуально, емоційно та духовно споріднене з братерською самопошануванням українських патріотів. Чи не найзворушливішим для о. Кміта є приклад наслідування Христа та відмова відректися від Нього навіть ціною смерті – приклад, співзвучний із шляхетною жертвою мучеництва за батьківщину. Окрім беззастережного служіння Христові, найвищою чеснотою, що її людина може обстоюва-

ти у своєму житті, є непохитна відданість Україні. О. Кміт не заперечував того факту, що свобода не дається легко та дешево. Наводячи приклад св. Архистратига Михайла, він заохочує своїх вірян змагати у боротьбі та будувати вільну, незалежну Україну:

«Життя – це повсякчасна боротьба з супротивними силами. Нераз-двічі дзвонять над нами алярмі дзвони. Бережися! Кому люба небесна країна, хто не хоче бачити хати своєї душі в руїні, хай стане в ряди борців божих, хай ступає слідами св. Михайла, хай іде сміливо в бій проти всього, що зводить його з правої дороги. З покликком: «Хто як Бог!» борімся за Ісуса Христа, борімся за правду божу й небесну країну!» (Проповідь XXVII «Собор святого Архистратига Михайла й прочих безплотних сил»).

Слова о. Кміта, написані у новітню добу, коли Україна вперше засвідчила свою незалежність, є знаменням та пересторогою для сучасного покоління, яке рівно ж стоїть перед обличчям спокус, пасток та проблем, що про них говорив о. Юрій століття тому. Як і тоді, а можливо й більше, сучасний світ потребує його ентузіазму, енергії та рішучості. Нехай ця книга буде гідним пам'ятником о. Юрієві Кміту, а також джерелом наснаги та душевного піднесення для усіх, хто чує поклик до служіння Богові та своїй країні.

Леонід РУДНИЦЬКИЙ,
академік (США)

Микола РУДНИЦЬКИЙ,
професор (США)

СПОМИНИ ПРО МОГО ДІДА О. ЮРІЯ КМІТА

Читач простить мені за цю коротку характеристику наших родинних переживань у ті жорстокі часи Другої світової війни. Я не письменник, а мистець-маляр. Ліпше володію пензлем як пером!

Моїм скромним обов'язком є щось трошки сказати за мого Дзядзя.

Для мене він був дуже добрим і терпеливим, дуже любив мене і надіявся на мене. Толерував, терпів і приймав зі стоїчним спокоєм усі мої безустанні жарти, забави і збитки, я був, непосидючим бахуром, розпущеним до краю, типом одинаком.

Дивлячись з перспективи часу, тепер я бачу, як Дідо старався поступово впроваджувати в практику свою теорію, як виховувати і який напрям дати молодій істоті, котра прийшла на цей світ!

Це можу сказати тепер, коли я запізнався зі змістом його літературної творчості. Дідо був чудова людина, дуже добрий, спокійний і доброзичливий, великий патріот, жертвний і сильний організатор. Боровся з польською окупаційною владою, дбав за свою парохію і парохіян, за їхні права, українську свідомість та національну ідентичність. 1926 року виборов у Чайковичах право на навчання української мови в школі.

Був постійно під контролем Польського уряду як небезпечний націоналіст для «Польської Жечипосполіти».

У селі Чайковичі створив церковний хор, дбав про спорт, фінансував дружину копаного м'яча (усе повчав спортсменів, щоб у неділю ішли на Службу Божу до Церкви, а пізніше копали м'яч).

Справджував театральні групи зі Львова (імпрези відбувалися у великій столі одного господаря, одразу ж за церквою) до часу, коли збудував Дім культури, що дало змогу селянам збиратися і організувати різні наради, забави. Молоді ж створили й свою театральну групу.

Найняв диригента, що провадив хор і лекції, навчав гри на скрипці (у цій групі і я робив перші кроки стати музиком, але музику диригент вибив мені смиком з голови!)

Заснував садочок, тож батьки могли йти працювати в поле, а діти здобували знання з фольклору, українських традицій, вивчали народні пісні, гавки. Моя мама допомагала в садочку і сповняла медичну опіку в селі (мала скінчених три роки Медичної Школи у Львові).

Багатьох приятелів, знайомих заскочив своїм рішенням, що вибрав Теологічні студії, будучи вже талановитим літератором і публіцистом! Це була свідомо децизія і правильна. Господаркою він не займався, цю функцію провадила професійно його жінка Володимира Кміт, з дому – Кочерган.

Парохія давала йому базу матеріальну, з якої він міг розвивати свою працю і задуми, які реалізував у житті! Стабілізований час за польської окупації почав неспокойно хитатися. Постановля і занепад Закарпатської України. Напливали вістки про приготування до війни, розпочалася мобілізація. Польська влада конфіскувала і забирала приватні авта, а на селлах – коні. Арештовували інтелігенцію, українських провідників – учителів, священників.

Дідо був арештований також, завезли його та інших до Рудок, потримали короткий час, а перед приходом німців випустили всіх. Німці звільнили Рудки і хотіли спалити ціле місто, причина – два польські гарцеже з копиці сіна почали з крісів обстрілювати німців. Мій Дідо дуже добре знав німецьку мову, зорганізував і очолив делегацію, що складалася з кушців та інших представників міста. Вони пішли до головного коменданта німецького війська і врятували від спалення пів Рудок.

Німецьке панування довго не тривало, ніхто не знав, що німці мали з москалями договір поділити Польщу поміж собою. Так почалася нова трагедія Галицького Українського народу!

ЛИХО НАВАЛИ МОСКОВСЬКОЇ у 1939-1940 рр. впало на мого Діда, як грим з ясного неба. Селяни просили його зостатися: ми вас, отче, оборонимо!

Але вже невдовзі розпочалися переслідування і висилки інтелігенції і багатих господарів. Селяни сказали: отче, ми Вас не можемо ВЖЕ захистити, втікайте, Ви є на листі на СИБІР!

Не забуду того ніколи, коли ця ДОБРА, СИЛЬНА ЛЮДИНА, зломана, сиділа і ПЛАКАЛА, ПЛАКАЛА, ЯК МАЛА ДИТИНА! Мій Дідо ніколи не плакав, все мав слово розради для інших. До такого стану зломання великою мірою причинився місцевий, зі села Чайковичі, недоук, комуніст, мент, старший Турянський, котрий щодня приходив докучати моему Дідові політрукськими ІНСПЕКЦІЯМИ!

Загнали нас до одної кімнати, з плебанії зробили кравецьку артіль, де

жінки цілими днями і ночами шили мундири для московських солдатів. Забрали до колгоспу худобу, всю господарку, це дуже вразило Діда.

А найбільше його зломало, що мусить покинути свою парохію і те, що зробив протягом довгих літ для Чайковичів. Московська навала 1939–1940 загрожувала **ЗНИЩЕННЯМ ДОВГОЛІТНЬОГО ЙОГО ДОРОБКУ!**

Справжнє щастя, що дався намовити на втечу! Якийсь час перебував у Перемишлі, де брав активну участь у житті українців на Засанню, багато писав, створив Етнографічний Музей. Чекав на нас, коли ми перейдемо границю, на жінку, доньку, мою маму, разом зі мною, тоді ми всі переселилися до Кракова. Коли вибухнула німецько-московська війна, німці випхали москалів з Галичини, тоді Дідо вернувся на вільну від польської і большевицької влади Україну, але вже не до Чайковичів, а до Татарінова (близько Комарного).

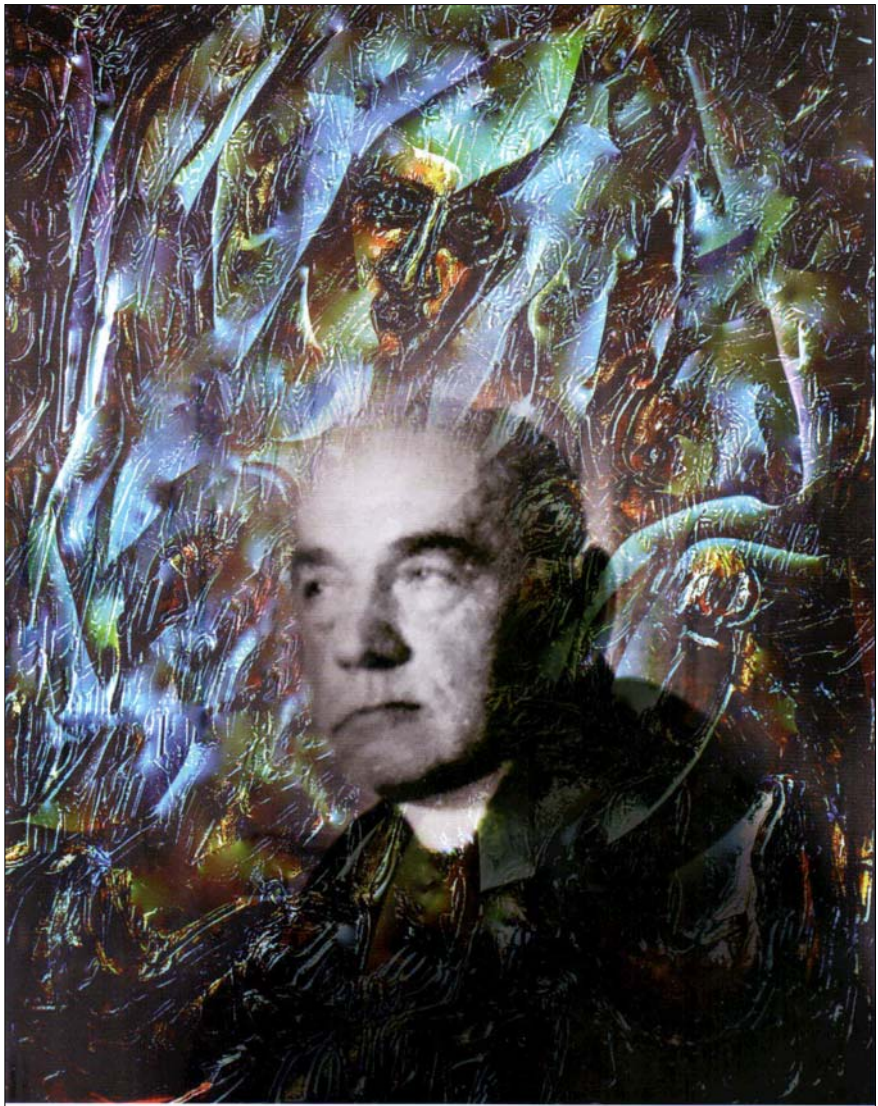
Біскуп Коцуловський покарав Діда за те, що він покинув свою парохію (рятуючи своє життя). Українці відчували свободу від непрошених наїзників, повів ДУХ національного зриву.

В Татарінові була добре zorganizована Українська Повстанська Армія. Дідо мав добрі стосунки з повстанцями УПА, але був противником поражунків з поляками, застерігаючи, що фронт наближається і що за все буде відповідати Український Нарід.

Контакт мого Діда з УПА зав'язався завдяки моему старшому від мене товаришеві Володимирі Сороколітову (котрий пізніше був скараний за два псевдоніми і засланий на довгі літа в **КОНЦЕНТРАЦІЙНИЙ ЛЯГЕР** в Коліму).

Партизани на плебанії мали таємні зустрічі і наради, під кінець плянували разом з Дідом перейти через Чехію, на Захід, ці пляни зруйнувала смерть мого Діда! Велика шкода, що його невістка не старалася урятувати рукописи Діда, котрих було багато, писав безперервно, змісту не знаю, бо мої зацікавлення, 13-літнього хлопця, були цілком іншого напрямку. Емілія Кміт приїхала забирати меблі, а листи, рукописи казала передати до церкви в Комарному!

Коли 1968 року я бачився з нею, рада мені, за панування Брежнєва, польському громадянинуві, самому поїхати і розшукати рукописи Діда. Я їй сказав, що я там був, а православні батюшки сказали мені, що нічого не знають. Що з листами сталося – невідомо. Я збрехав, бо хотів вернутися до Кракова без проблем.

Fr. Jurij Kmit
О. Юрій Кміт

Про всі подробиці з життя Діда за моєї неприсутності в Татарінові довідався від Влодка Сороколіта, коли я з ним стрінувся у Львові 1968 року.

Парохіяни Татарінова видно мусіли також любити мого Діда, на доказ чого свідчить гарний пам'ятник, поставлений йому!!!

Багато думаю, яка це була би велика радість для мене, коли б я міг з Дідом поговорити на багато тем, згадати події, котрі ми разом пережили!

У Пам'ять **МОЄМУ ДІДОВІ** перевидаю Його книжку «ПРОПОВІДІ» для нового молодого покоління, аби вчилися і пам'ятали, що мурашина праця і посвята наших дідів і прадідів не були непотрібні і зайві і не пішли намарне, а навпаки збереглися і дали плоди у останні сильної бази **НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**, котра з'єднала майже всі прошарки розсвареного сус-

пільства в одне тіло свідомого Українського Народу!

Коли постала прірва, **БЕЗДЕРЖАВНИЙ ВАКУУМ**, по розпаді советської системи, **ЦЕ НАС** не заскочило, як розгублених баранів, а навпаки – **МИ ВЖЕ БУЛИ ГОТОВІ ЯК НАЦІЯ ПЕРЕБРАТИ ВЛАДУ І СТВОРИТИ УКРАЇНСЬКУ ДЕМОКРАТИЧНУ ДЕРЖАВУ!** Отець Юрій Кміт своїм активним життям і безперервною ПРАЦЕЮ також уклав свою цеглину в відбудову Вільної України.

Юрій Борис ГУРА,
внук **о. Юрія Кміта**

Складаю спеціальну подяку п. Михайлу Городиському за віднайдення оригіналу книги «Проповідей» за жертовну багатомісячну працю над пошуком матеріалів до нашої книги про о. Юрія Кміта.